

KOKOSZ (133) *sb f*

Oba o jasne.

sg *N* kokosz (59). ◇ *G* kokoszy (9). ◇ *D* kokoszy (5). ◇ *A* kokosz (26). ◇ *I* kokoszą (1). ◇ *L* kokszy (1). ◇ *pl N* kokoszy (9). ◇ *G* kokoszy (5). ◇ *D* kokoszóm (3), kokoszám (1); -óm *Mącz*, *BielRozm*; -óm : -ám *BierEz* (1 : 1); ~ -óm (1), -(o)m (2). ◇ *A* kokoszy (12). ◇ *G a.* *A* kokoszy (1). ◇ *I* kokoszami (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Samica ptaka domowego Gallus domesticus* *Briss.* (*Rost*); *kura*; *gallina* *Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *ova ferens, ovifera* *Mącz* (132) : Kur który kokofzy wodził/ Z drugim kurem ząwždy fie bił *BierEz* K4v; [*kur*] Wżyłtkim kokofzam pánował. *BierEz* L, H4, 14 [2 r.], L3 [2 r.]; *Murm* 86; *Mymer*¹ 25; *FalZioł* +7a, I 46b, IV 19a, b [3 r.], V 88v [5 r.], 94, 116; Dayże czynfz dayże kokofy Zać więc mało tey rofkofy *RejRozpr* D4, D4v; *RejWiz* 4v, 16, 79; *RejFig* Aa2v, Bb2 [2 r.], Dd2v; *RejZwierz* 110v; Wilk owcy/ iáftrząb kokofzy/ pies zaiącowi/ izali przyrodzonym nieprzyacięciem nieieł? *OrzRozm* G3v; *BielKron* 260; *Mącz* 7a, 58a, 142b, 269b, 271d, 352c, 422d; Ale gdyby mu żyłę zábito/ álbo ią zákłół/ tedy czarną kokofz rozdárłzy/ onę mu nogę obłóž *SienLek* 178, 6v, 101, 101v, 151 [2 r.], 245, X2; Iż nędznie tá kokofz fiedzi/ którą wyrzucą z gniazdá. *GórnDworz* Q6; *RejZwierz* 160v, 248; Ześ do rády dał pobrać nikkzemne młokofy/ Ktorem nie ludzi rzędzić dáć było kokofzy. *PapPan* Ff3; *SkarŻyw* 496,[3 r.]/ *BielSjem* 32; Day kokofzom brog żytá/ przedsię będą grzebły. *BielRozm* 25; *GórnRozm* M; *Calep* 446b, 447a, 1142b, 1143a; Kokofzy dańne do iednego folwárku rządneho dawác/ á tám ftąd iáyca odebrawłzy/ kokofzy podkarmić/ y do kuchniey zieść. *GostGosp* 106, 108 [2 r.], 120; *KmitaSpit* C3.

W połączeniach szeregowych (5): Przypłodek wżelki/ ftádá/ bydłá/ owiec/ świni/ gęsi/ kokofzy/ y wżelki przypłodek piątnowác *GostGosp* 114, 70, 120, 167, 168.

W porównaniach (23): y ták wychował/ iáko kokofz kurczę pod skrzydłem fwym. á pánienká bráła we wżytkim dobrem prętki pochop *SkarŻyw* [236]; *CzechEp* 178 [2 r.]; Niemieli bi fmi fie lapac po noci yako Kokofzi/ gwalti y mordi tziniac nad bracia *PapUp* D4. *Cf* »gdakać jakoby kokosz«, *Zwroty*, »rozmokły jako zmokła kokosz«.

W charakterystycznych połączeniach: kokosz chuda, czarna (3), karmna, pstra, tłusta (2), utuczona; (u)warzyć kokosz (5); kokosz grzebie (2).

Przysłowia: Ano więc wrzełczy Kokofz/ kiedy dwa iáftrząbi/ Ieden ráno á drugi/ z wdeczora ią gnąbi. *RejZwierz* 90v; O Tę fie Kokofz częłto/ iáftrząbi drapáli *RejZwierz* 108v; ácz więc bywa biedá tey kokofzy/ ná ktorey iáftrząbá łowią *RejPos* 49v; *CzahTr* 12. [*Ogołem* 4 r.].

Delphinium natare doces, *Proverbium*, *Proftak* doktora vczy/ yáye chce być mędrfze niłz yego máć kokofz. *Mącz* 81a; mędrfze fię iáyca náyduia/ niłz kokofzy ktore ich náłęły. *CzechEp* 197.

Frazy: »kokosz gdacze; gdakać jakoby kokosz« [*szyk zmienny*] (3; 1): Słucha gdzye kokofz gdacze áby ználał iáie. *RejWiz* 56v, 83v; *Glocido*, *Gdaczę* yákoby kokofz/ álbo kur. *Mącz* 146c; *WerKaz* 287.

»kokosz siedzi na jajcach; sadzić kokosz na jajcach; nasiedzenie (*a.* nasiędzienie) (na jajcach) kokoszy« = *cubatus gallinarum, pullatio* *Mącz* [*szyk zmienny*] (1; 1; 3): *Pullatio*, *Lęzenie*/ *Náfiedzenie* ná yáycách/ ták kokofzy yáko y ynłzich ptaków. *Mącz* 330d, 70a; *Powiedz* [...] / iż kokofz fiedzi ná

iáycach. *GórnDworz* Q6; *CzechEp* 178; co w niey [w przyłbicy] páni Dobrochowfka fádziła kokofzy ná iáycach. *CiekPotr* 41.

Zwroty: »kokoszyc się by kokosz nad swemi jajcy« (1): Naydzye tákowych dofić/ ktorzy nic nye vmyawłfy/ fadzą fie ná wyelkye rzeczy/ będąc proftemi żakámi kokofłá fie by kokofz lámá nád fwemi yáycy/ s kthorych fie tylko kurczętá á nye orłowye wylągáya. *GliczKsiqz* L6.

»jako (a. by) kokosz krokorać [szyk zmienny] (3): A ták iákomći mowił/ nie wżytkoć to rofkofz/ Chociay drugi krokorze chodząc by pńtra kokofz. *RejWiz* 72; *RejZwierc* 145, 225.

»by kokosz kwokać« (1): POLak przyfzedł do Niemcá/ by Kokofz kwokáiąc *RejFig* Dd6.

»pod kokosz (na)sadzić [w tym: jajec (2)]« (3): *FalZioł* IV 19a; iáiec [...] pod kokofz náfádzić/ tedy fie to wylęże *GostGosp* 112; Indyfłkie kury pod fwoyłkie kokofzy Polfkie fádzić *GostGosp* 122.

»siedzieć (a. sieść) jako (a. by) (na, w gniaździe) kokosz« (3): Aliecz to fnacz panfka rofkofs Siedzicz iako wgniazdzie kokofs *RejRozm* 396; *RejKup* cc7v; Bo byś był nagodnieyfzym iuż fiądź iáko kokofz *RejWiz* 57v.

bibl. »zgromadzać itp. jako kokosz kurczątká pod skrzydłá« = (*super*)*congregare ... quemadmodum gallina (a. avis) (congregat) pullos (a. pullitiam, a. nidum) suos(-am, -um) sub atas (a. pennis) PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (9): ilekroć żem chćiał zebráć dźiatki twe ták iáko kokofz kurczątká pod fkrzydłá fwoie/ a niechćielifćie? *BibRadz Luc* 13/34; *RejPos* 166v, Ooo2v; A gdym cie chćiał iáko kokofz kurczątká przygárnáć pod fkrzydłá fwoie/ niechćiałoś á vćiekáłoś przedemną. *RejZwierc* 195; *BudBib* 4.*Esdr* 1/30; *BudNT Matth* 23/37; *WujNT Matth* 23/37, *Luc* 13/34, *Zzzzz2v*.

Wyrażenia: »kokosz domowa« (1): Szpetna Wroná nie vmie nigdy iedno krákáć/ Proftá Kokofz domowa zniozłzy iáie gdákáć. *RejWiz* 49.

»dworna [= podwórzowa] kokosz« (1): Chortalis gallina, Dworna kokofz. *Mqcz* 52b.

»folwarkowa kokosz« (1): Villares gallinae, Folwarkowe kokofzy. *Mqcz* 496d.

»rozmokły jako zmokła kokosz« (1): Ani ćiepli ani żimni: ále rozmokli/ iáko zmokła kokofz *SkarKaz* 313b.

Zestawienie: »indyska kokosz« (1): Meleagrides – Indyskie kuri, kokofzi. *Calep* 649a.

Szeregi: »kokosz albo kapłun« [szyk 2 : 1] (3): *FalZioł* I 46b, V 67v; iż kokofz álbo kápłuná ponurzywłfy/ wnet piérzé opádnie *Oczko* 10v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»kokosz, (albo) kur« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* V 94; w báráná zálię włożá kurá álbo kokofz *BielKron* 260; *Mqcz* 146c; *JanNKarKoch* F.

»kokosz albo kwoczka« (2): KOkofz albo Kwoczka żona Kogutowa *FalZioł* V 19a, IV 19a.

W przen (6) : *BielŻyw* 149; *RejRozpr* Ev; *HistAl* B3v; (*marg*) Kokofz duch święty. (–) (gdyż Theofilákt fтары pater, tą kokofzą czyni [*errata dodaje*: fámego fyná] *CzechEp* 178; *LatHar* 642.

a. *Obscenum* (1) : BABá byłá zuchwálá/ iednego fpráwili/ Iż v niey ná Kokofzy ćwiká włáplici. *RejFig* Cc2.

2. *Zestawienie w funkcji nazwy astronomicznej*:

»Kokosz z Kurczęty« = *Plejady, gromada gwiazd w konstelacji Byka* (1): Pleiades, signum coeleste, etc., pliaades, gallina, vel babky vel cocosz s kurcząty *BartBydg* 117b.

Synonimy: **1.** kura, kwoczka.

